

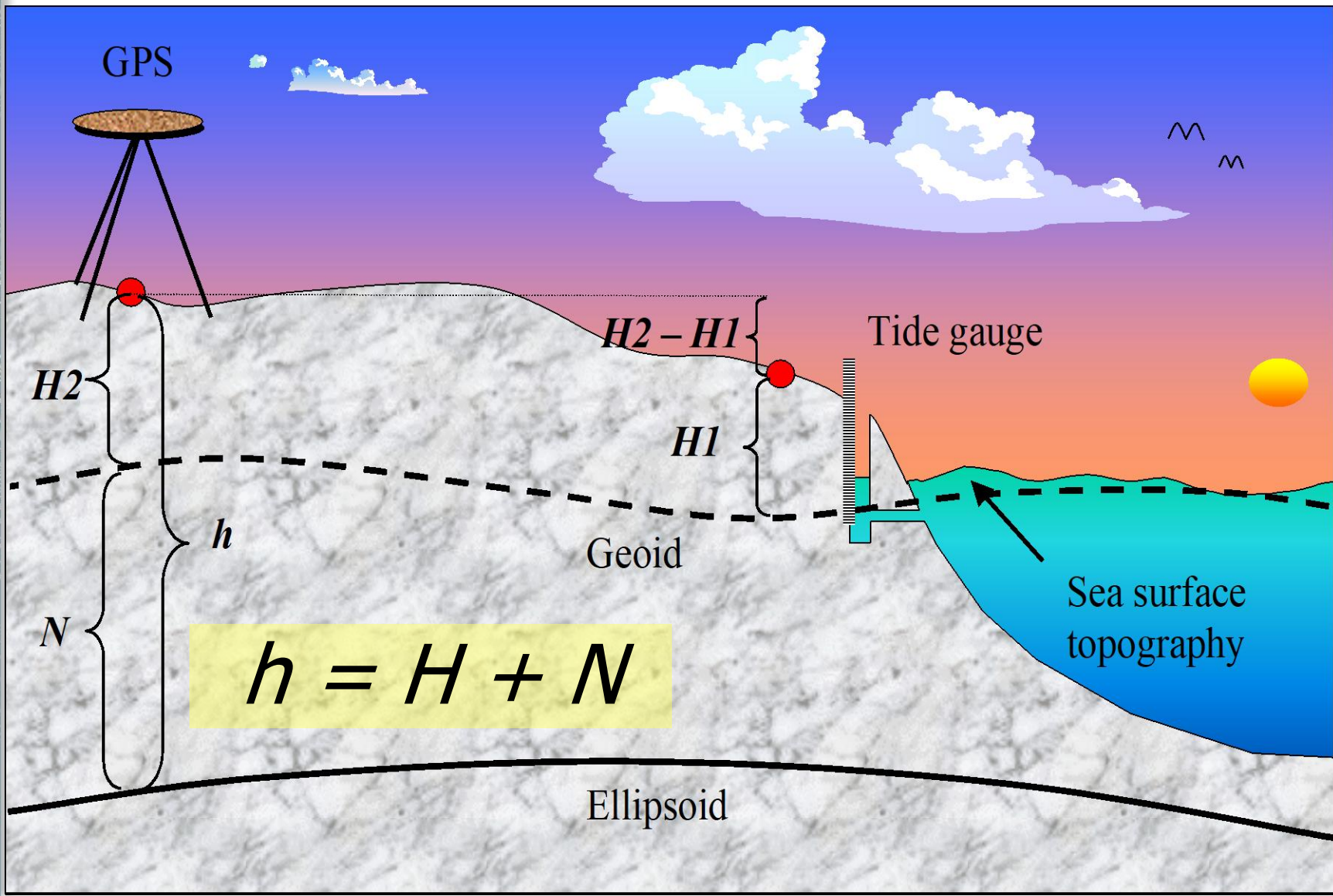
Tulevaisuuden korkeusjärjestelmät

Markku Poutanen
Geodeettinen laitos

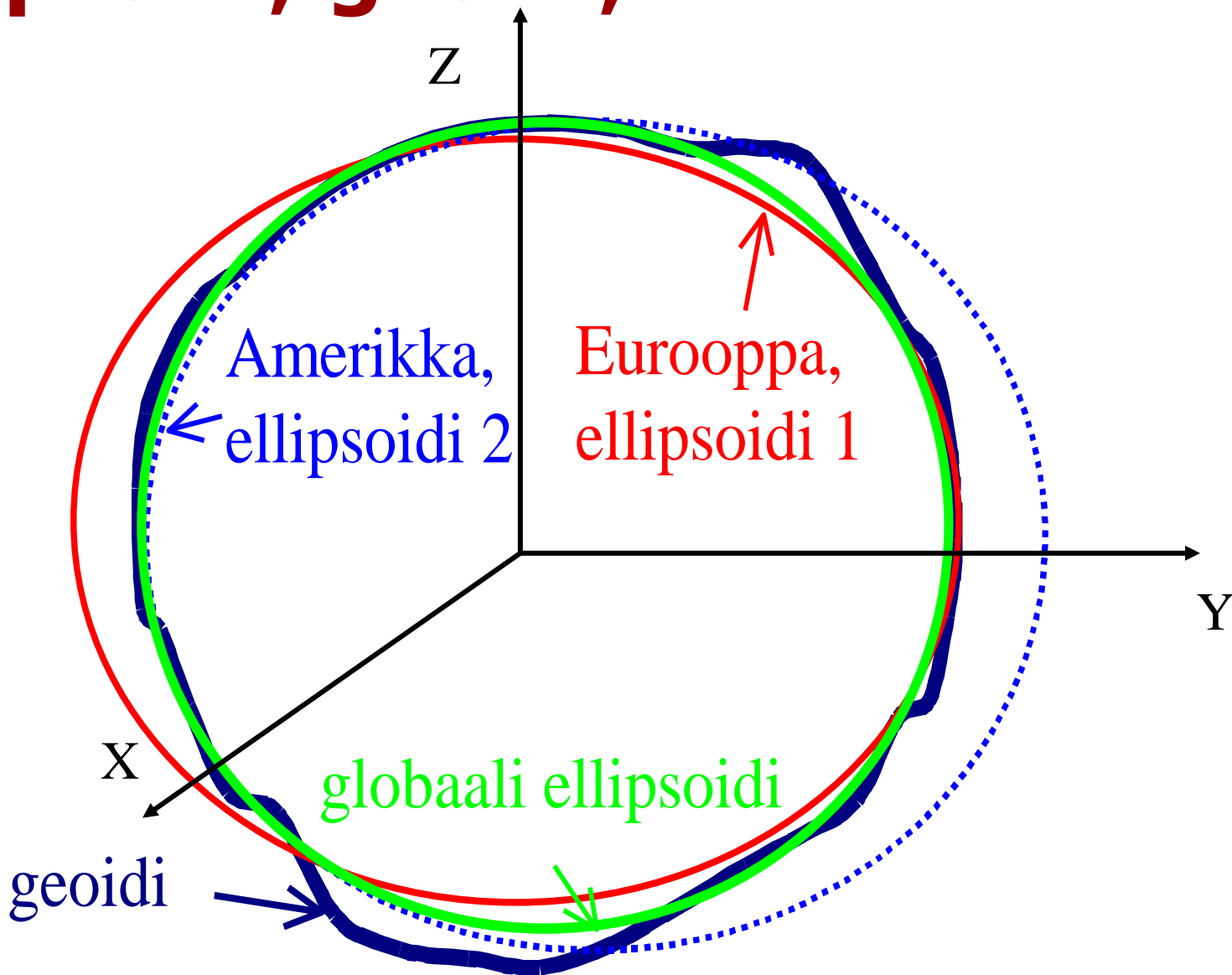
Korkeus

- Vaaituksella saatu geopotentialiero on fysikaalinen suure jolla ei ole geometrinen merkitystä
- Satelliittitekniikalla (GNSS) saatu korkeus h on geometrinen suure jolla ei ole fysikaalista merkitystä
- Painovoima sitoo asiat yhteen:
  - kun geopotentialiero jaetaan painovoimalla, saadaan metrisiä korkeuseroja (ΔH)
  - geopotentialin tasa-arvopinta, geoidi, liittyy eri tyyppiset korkeudet toisiinsa
  - vesi ei koskaan virtaa ylämäkeen, so. potentiaalia vastaan!

GPS, geoidi ja vaaitus

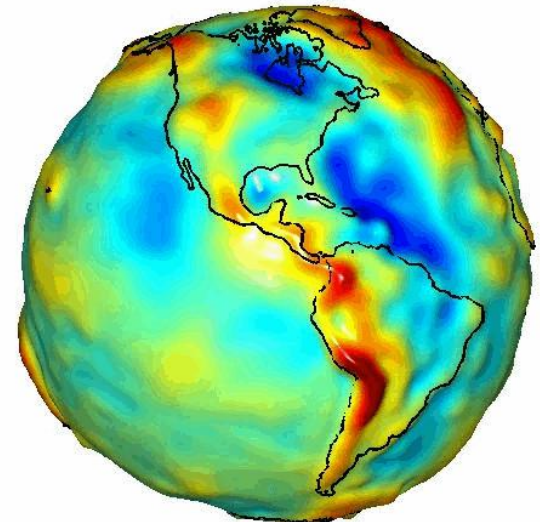

Ellipsoidi, geoidi, 3-D

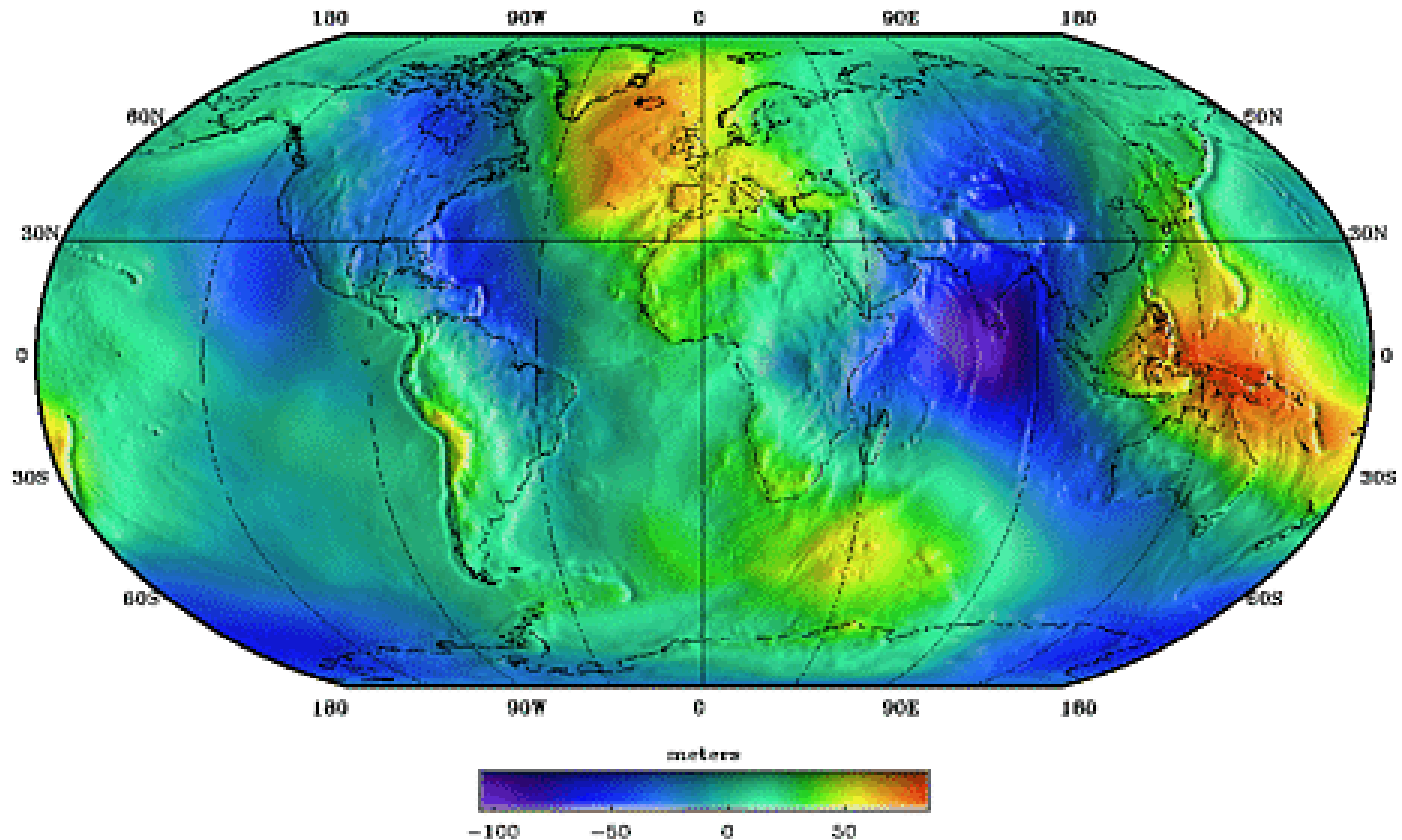
Geoidi

- Potentiaalinen tasa-arvopinta; V on vakio ; voidaan valita mielivaltaisesti; valtamerien keskimääräinen pinta
- vesi asettuu potentiaalisen tasa-arvopinnan mukaisesti
- Suhteita Maassa:
  - napasäde n. 20 km lyhyempi kuin ekvaattorisäde
  - geoidi (M) poikkeaa ellipsoidista max. n. ± 100 m
  - keskim. merenpinta poikkeaa geoidista ± 1 m
- geoidi voidaan määrittää painovoimahavainnoista

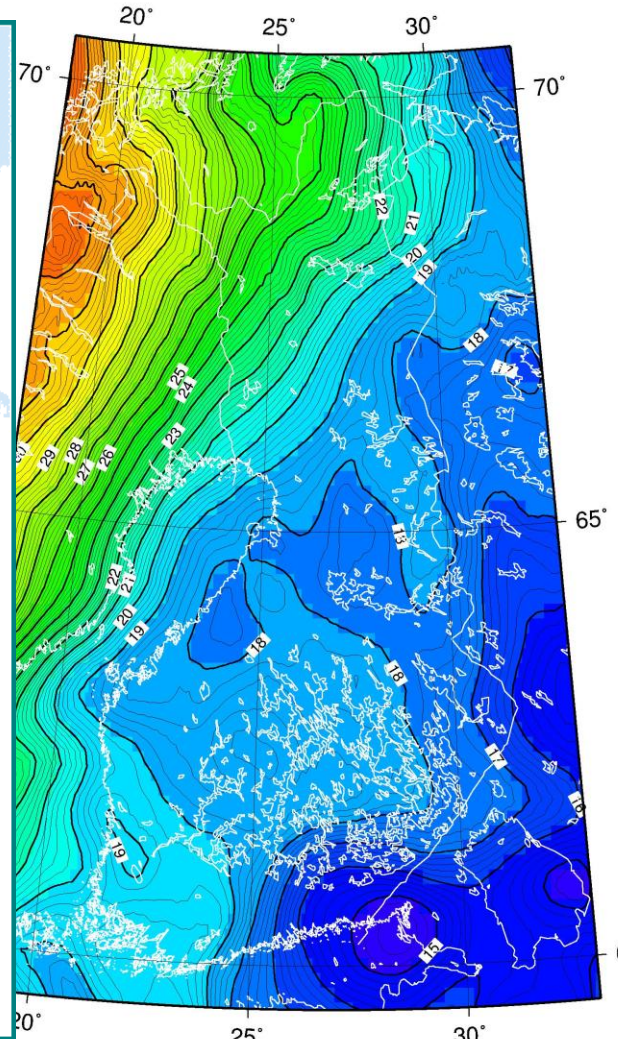
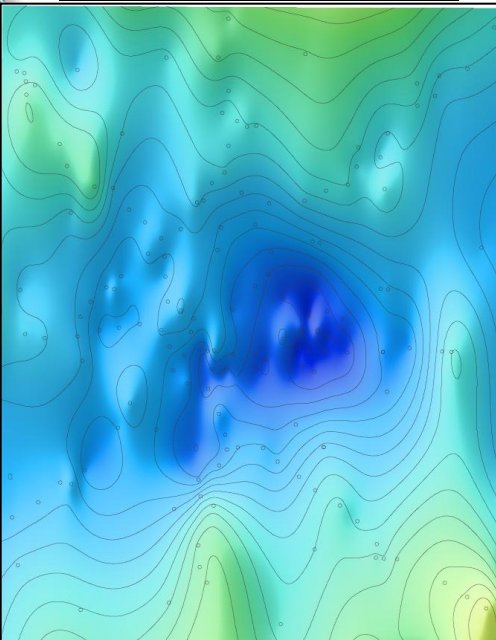
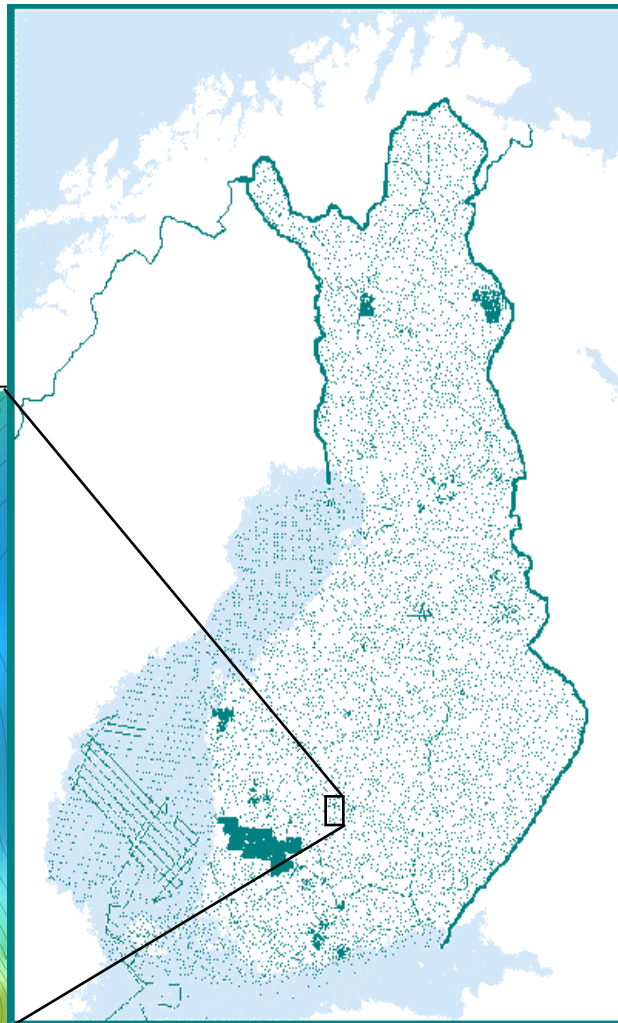
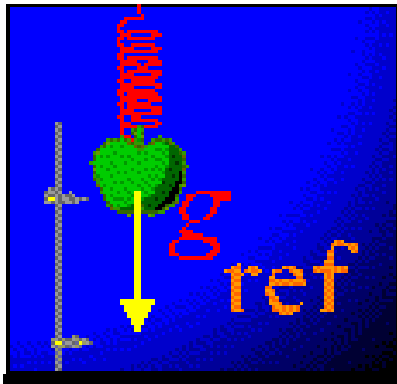

Geoidi

Geoidin suuren mittakaavan vaihtelut kertovat Maan vaipan tiheyskontrasteista, paikalliset vaihtelut kuoren tiheysvaihteluista (malmit, kivilajien vaihtelut yms.)

Painovoima ja geoidin paikalliset vaihtelut

Korkeuden määritelmiä 1

- **Ortometrinen korkeus:** Pisteiden ja geoidin välinen etäisyys. Se saadaan jakamalla pisteen geopotentiaaliluku C sen ja geoidin välisellä keskimääräisellä painovoimalla $\bar{g}$ (integroimalla geoidin ja havaintopaikan välistä luotiviivaa pitkin käyttäen maankuoren todellisia tiheyksiä). Ortometrinen korkeus vastaa parhaiten intuitiota ”korkeus merenpinnasta”.
- Useimmiten laskemiseen käytetään likimääräistä *Helmertin* kaavaa:

$$\bar{g} = g_p + 0.0424 \times 10^{-5} s^{-2} H_m$$

missä g_p on havaintopaikan painovoima, H_m sen likimääräinen ortometrinen korkeus. Tiheydeksi on tällöin oletettu 2670 kg/m^3 .

Korkeuden määritelmiä 2

- **Normaalikorkeus:** Saadaan jakamalla geopotentialiluku C keskimääräisellä normaalipainovoimalla $\bar{\gamma}$

$$H_n = C / \bar{\gamma}$$

$\bar{\gamma}$ lasketaan normaalipainovoimakentän luotiviivaa pitkin vertausellipsoidin ja sen pisteen välillä, jossa normaalipainovoimakentän potentiaaliero ellipsoidiin on sama kuin havaintopaikan todellisen potentiaaliero geoidiin.

$$\bar{\gamma} = \gamma_o - \frac{1}{2} k H_m \quad k = 0.3086 \times 10^{-5} \text{ s}^{-2}$$

$$\gamma_o = 978032.67715 \cdot (1 + 0.0052790414 \sin^2 \varphi + 0.0000232718 \sin^4 \varphi + 0.0000001262 \sin^6 \varphi + 0.0000000007 \sin^8 \varphi)$$

- Lähtötaso on kvasigeoidi. Se yhtyy geoidiin merenpinnan tasolla, mutta poikkeaa sitä enemmän mitä korkeammalla merenpinnasta havaintopaikka on.

Korkeuden määritelmiä 3

- **Dynaaminen korkeus:** Saadaan jakamalla geopotentialiluku C normaalipainovoimalla leveysasteella 45° . Approksimoi ortometrista korkeutta huonommin kuin normaalikorkeus.
- **Korkeus ellipsoidista:** Saadaan suoraan GNSS-havainnoista. Ei yhteyttä painovoimaan, geopotentiaaliin. Ei kuvaa veden pinnan tasoa.

Korkeuden tyyppi	Edut	Haitat
Geopotentialiluku [m ² s ⁻²]	<ul style="list-style-type: none"> + fysikaalinen suure + saadaan vaaituksesta + liittyy suoraan painovoimaan 	<ul style="list-style-type: none"> - Epäintuitiivinen(?) - hankala käyttää (muunnos metrisiin yksiköihin)
Ortometrinen korkeus [m]	<ul style="list-style-type: none"> + fysikaalinen suure (lähes) + korkeus merenpinnasta + vertauspintana geoidi 	<ul style="list-style-type: none"> - hankala laskea (painovoima ja maankuoren tiheys tunnettava)
Normaali-korkeus [m]	<ul style="list-style-type: none"> + helppo laskea 	<ul style="list-style-type: none"> - ei fysikaalista eikä geometrista merkitystä - riippuu korkeudesta - vertauspinta kvasigeoidi
Dynaaminen korkeus [m]	<ul style="list-style-type: none"> + vielä helpompi laskea 	<ul style="list-style-type: none"> - ei fysikaalista eikä geometrista merkitystä - riippuu korkeudesta - vertauspinta kvasigeoidi
Korkeus ellipsoidista [m]	<ul style="list-style-type: none"> + saadaan GNSS-havainnoista 	<ul style="list-style-type: none"> - ei fysikaalista merkitystä - ei tunne geopotentialia

Vaaitus

- + Tarkka
- + Antaa fysikaalisen tuloksen (vesi virtaa oikeaan suuntaan)
- + Geopotentiaalierot voidaan muuntaa fysikaalisesti oikein metrisiksi korkeuseroiksi
- Hidas ja työläs; kallis
- Herkkä systemaattisille virheille
- Virhekontrolli heikko (sulkuvirhe)

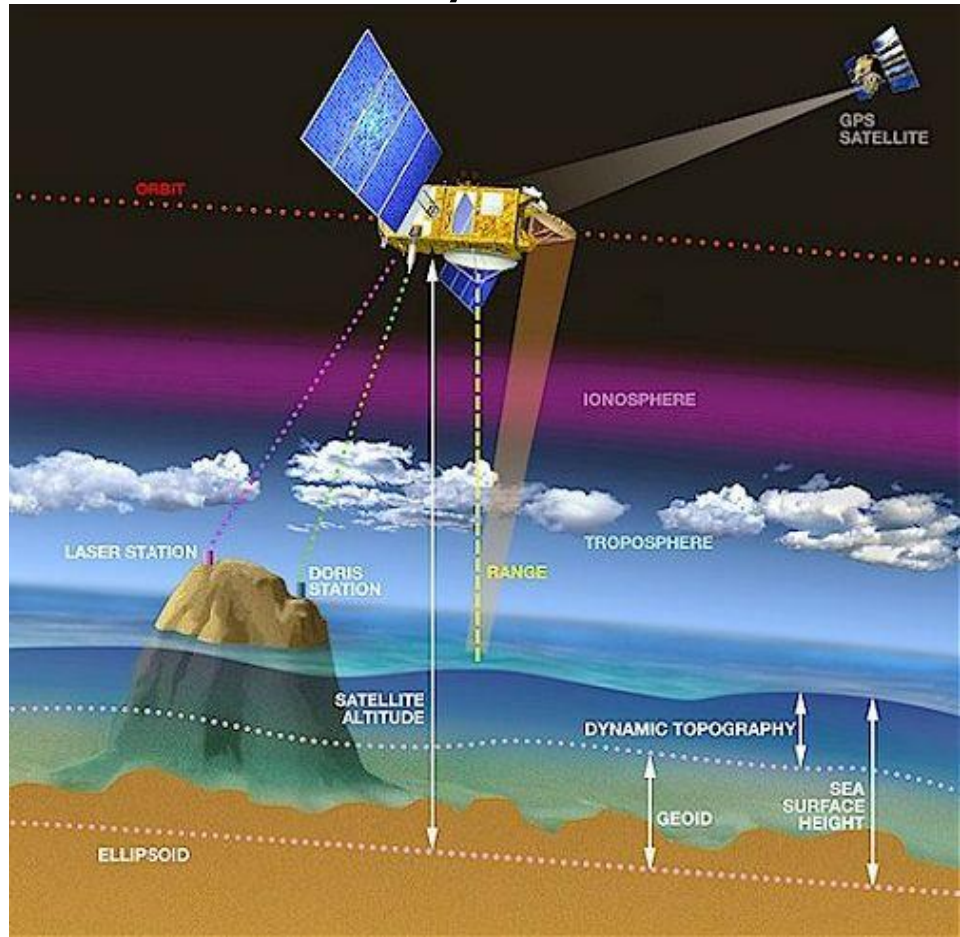
GNSS korkeudenmäärittäminen

- + Nopea, "kustannustehokas"
- + 3-D virhekontrolli
- + Vaatukset pitkien matkojen päähän, vesistöylitykset, maastovaatukset yms.
- Ei-fysikaalinen suure, veden virtaussuunta ?
- Virheet vaatusta suuremmat
- Geometrisen suureen muuttaminen fysikaaliseksi suureeksi lisää virhettä
- Tarvitsee tarkan geoidimallin

Muita korkeudenmäärittämissä menetelmiä

■ Satelliittialtimetria

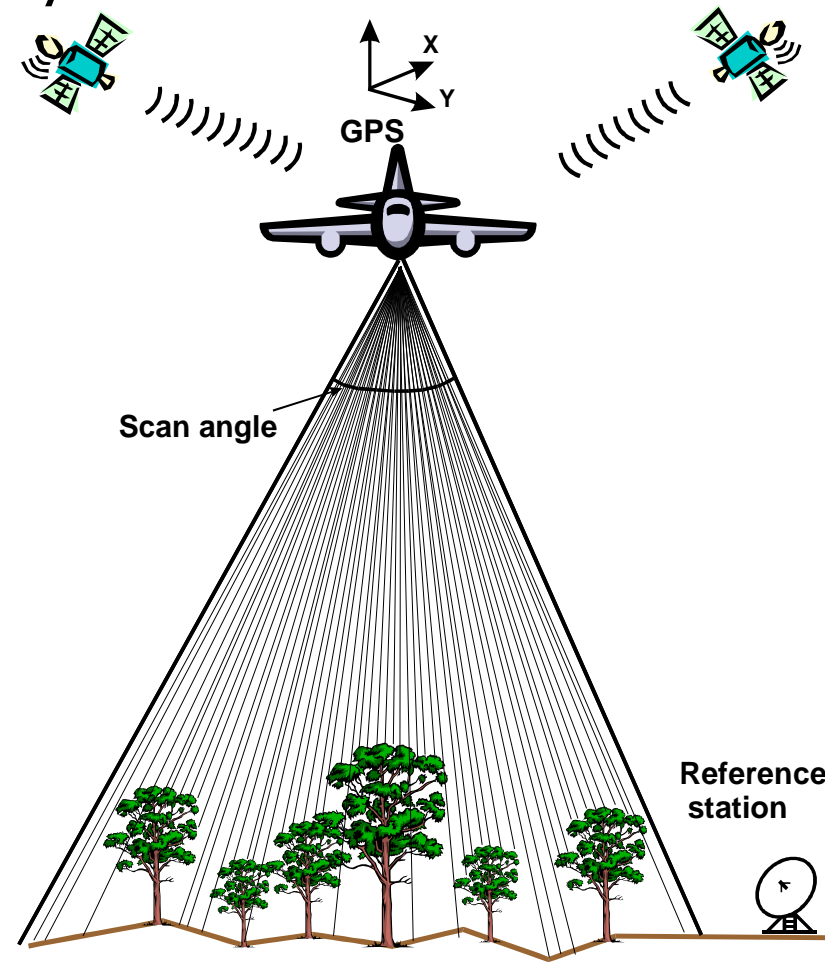
- Vain merialueilla; joskus myös mannerjäätiköille
- Ongelmana satelliittien radanmäärittäksen tarkkuus ja mikroaaltotutkan kalibrointi
- Merenkorkeuden globaalimuutosten seuranta

Muita korkeudenmäärittämenetelmiä

Laserskannaus

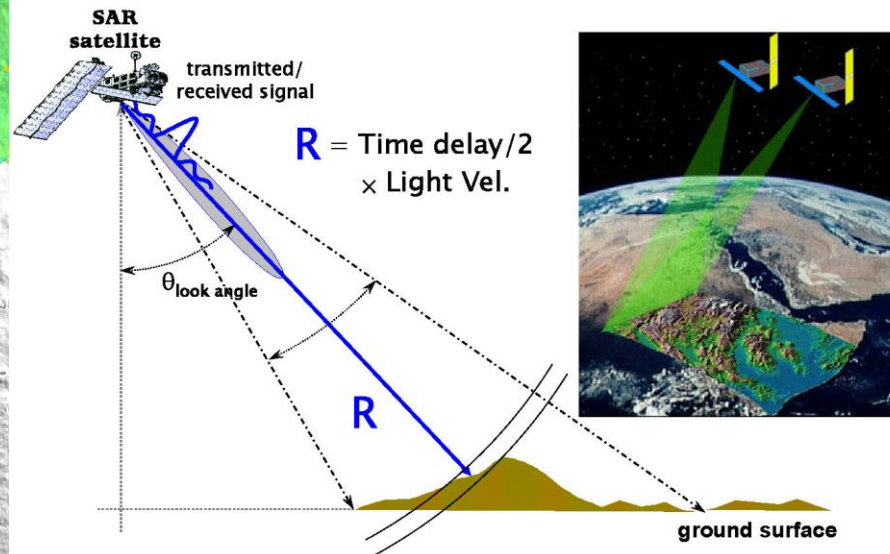
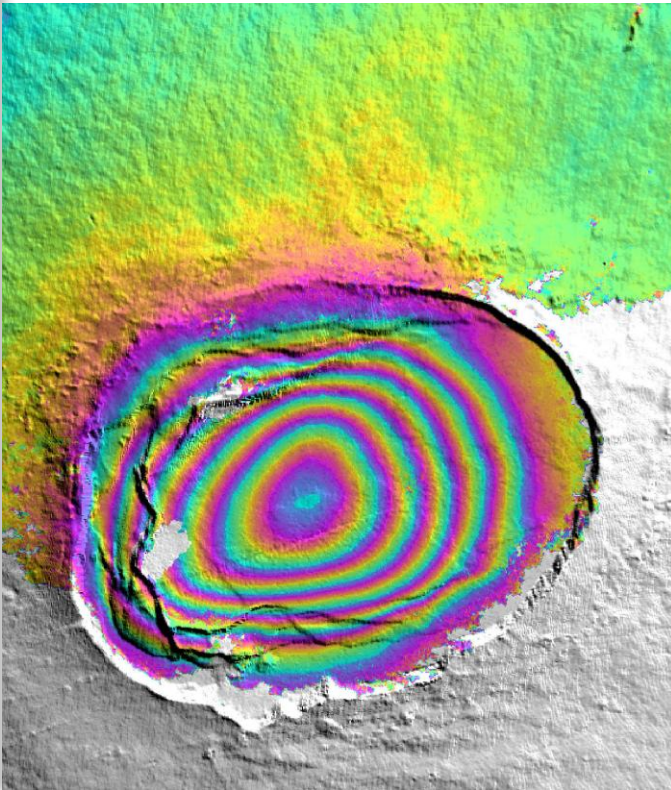
- Tarkkuus toistaiseksi desimetriluokkaa
- Lentokoneen paikanmäärityksen tarkkuus = ?
- Ei kokemusta tarkasta korkeudenmäärittäyksestä ja virhekontrollista

Muita korkeudenmäärittysmenetelmiä

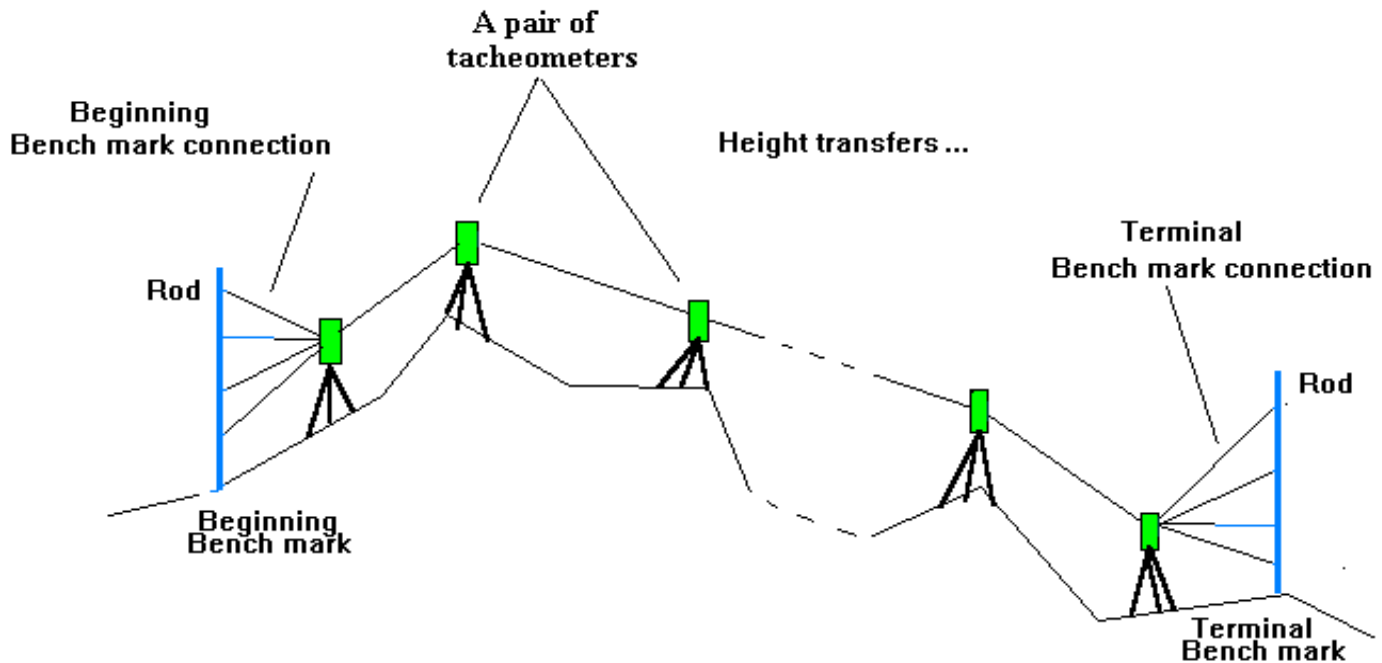
■ SAR interferometria

- Vain korkeudenmuutokset ; tarkka, laajat alueet
- Ei sovellu peitteisessä maastossa; pysyvien sirottajien puute
- Säätila ja troposfäärin vaikutus ongelmia

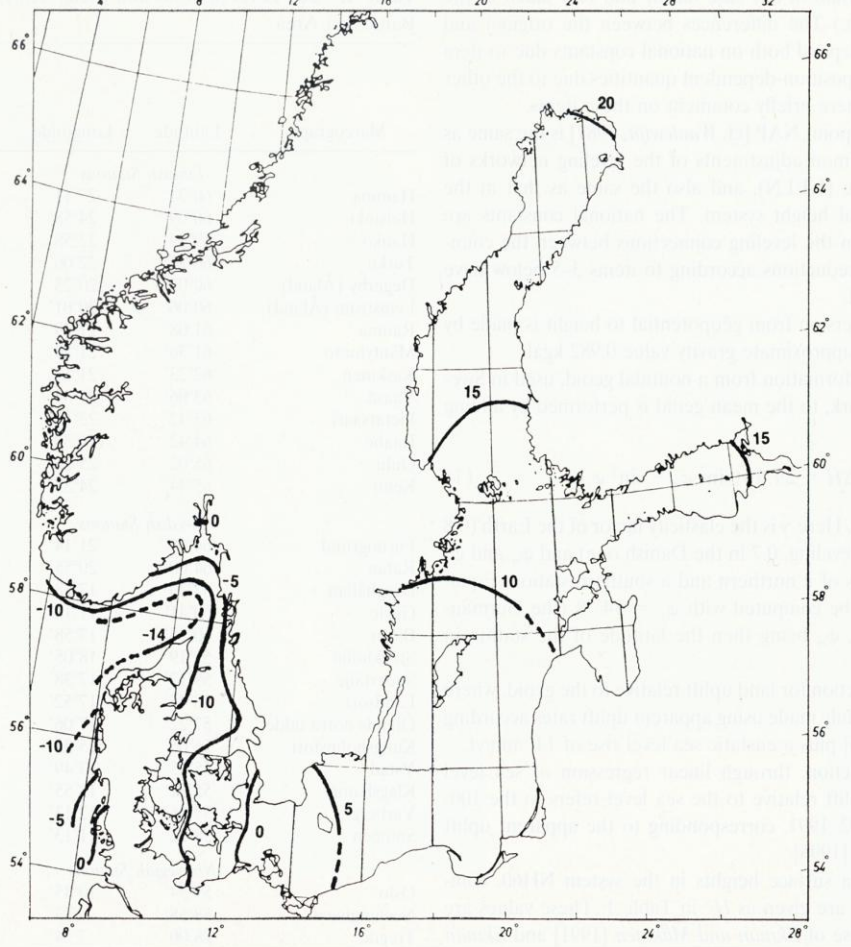
Muita korkeudenmäärittämenetelmiä

- Trigonometrinen määrittäys
  - Vaaitusta nopeampi
  - Päästään lähes vaaituksen tarkkuuteen
  - Tornit, katot, jyrkät tähtäykset
  - GNSS-määrittäystä hitaampi, työläämpi, kalliimpi

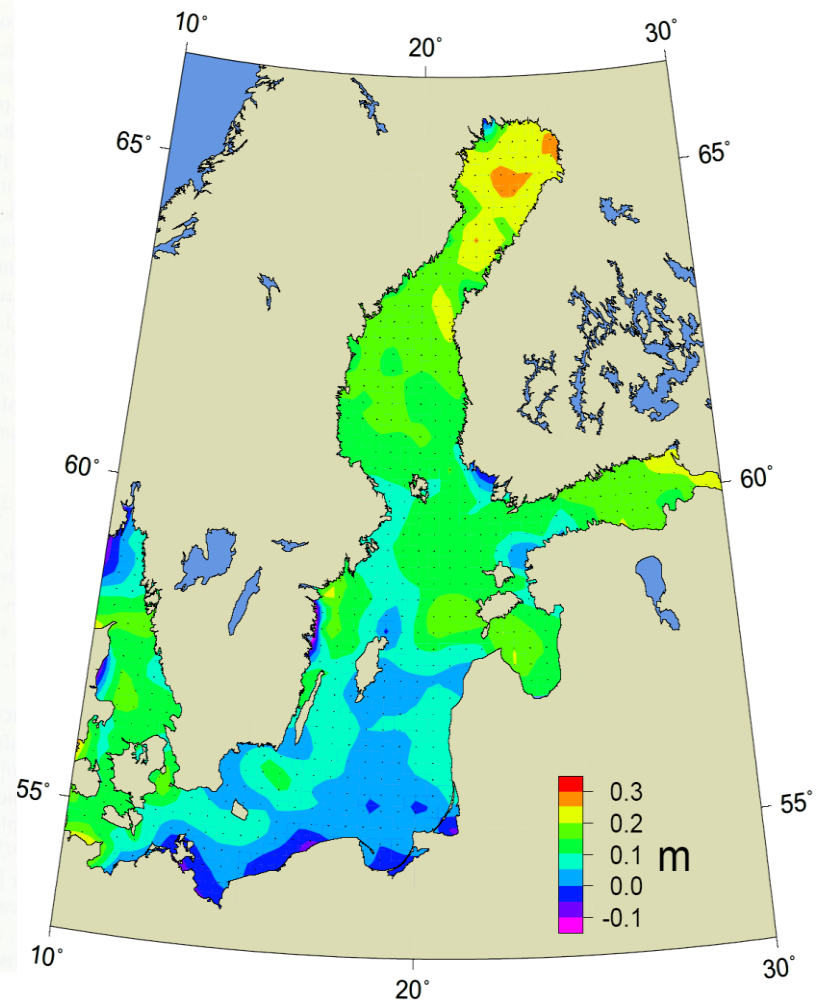

Muita korkeudenmäärittämenetelmiä

- GPS, geoidi ja merimalleista laskettu keskimääräinen meren korkeus
  - Vaaitustulosten likimääräinen varmennus.
  - Joskus voidaan korvata puuttuva vaaitus.
  - Esimerkkejä:
    - Ahvenanmeren GPS-vaaitus; Suomen ja Ruotsin järjestelmien yhdistämien, korkeudet Ahvenanmaalle
    - Suomenlahden ylitys; yhteys Viron verkkoon

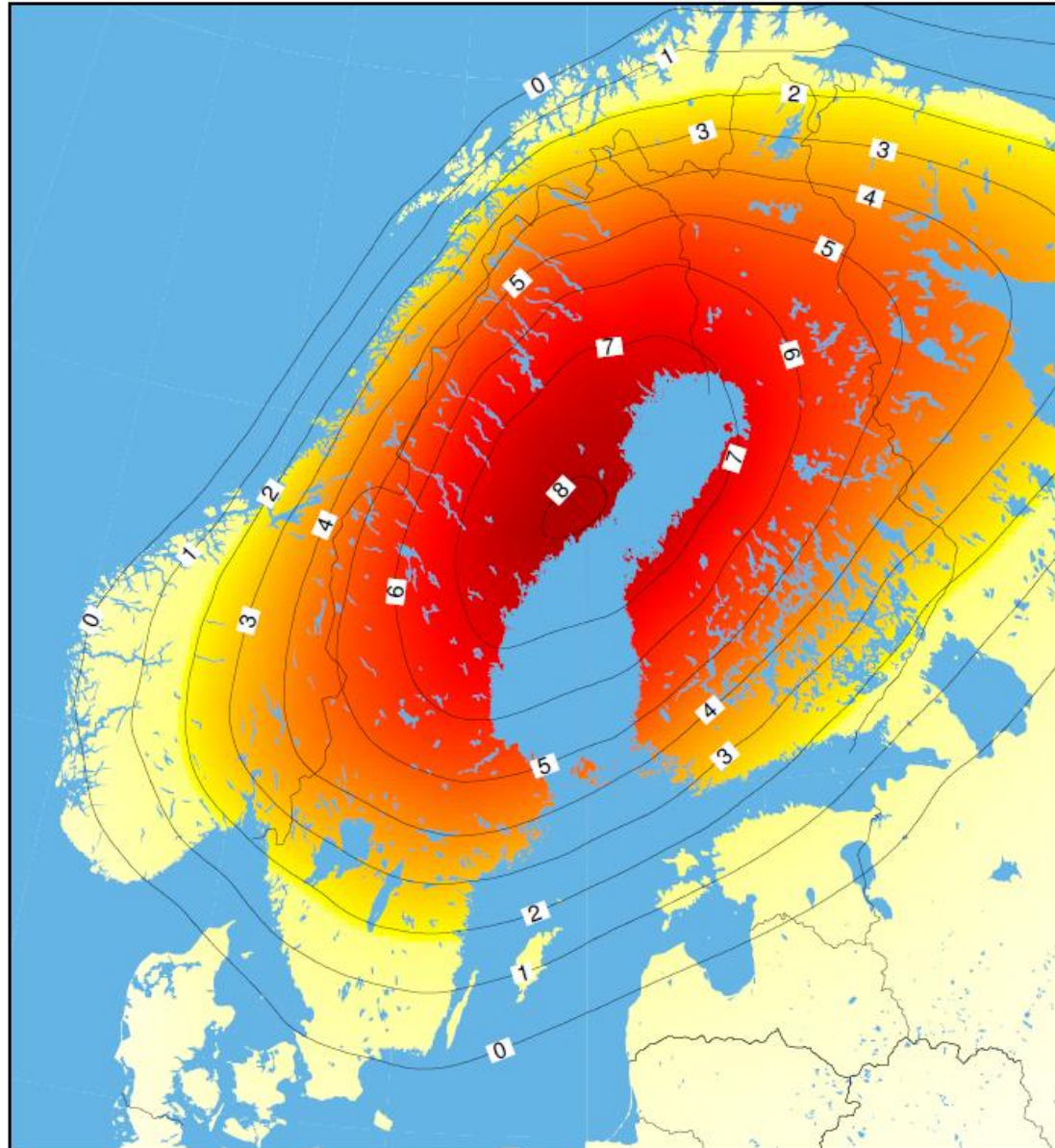

Itämeren meritopografia vaaitushavainnoista ja mareografiaikasarjoista (Ekman and Mäkinen 1996).

Itämeren meritopografia satelliittialtimetriasta (Poutanen, 2000)

Maannousu muuttaa korkeuksia

GPS vs. vaaitus

Avoimet pisteet: tarkkavaaituksen kalliopisteet; toistomittaukset

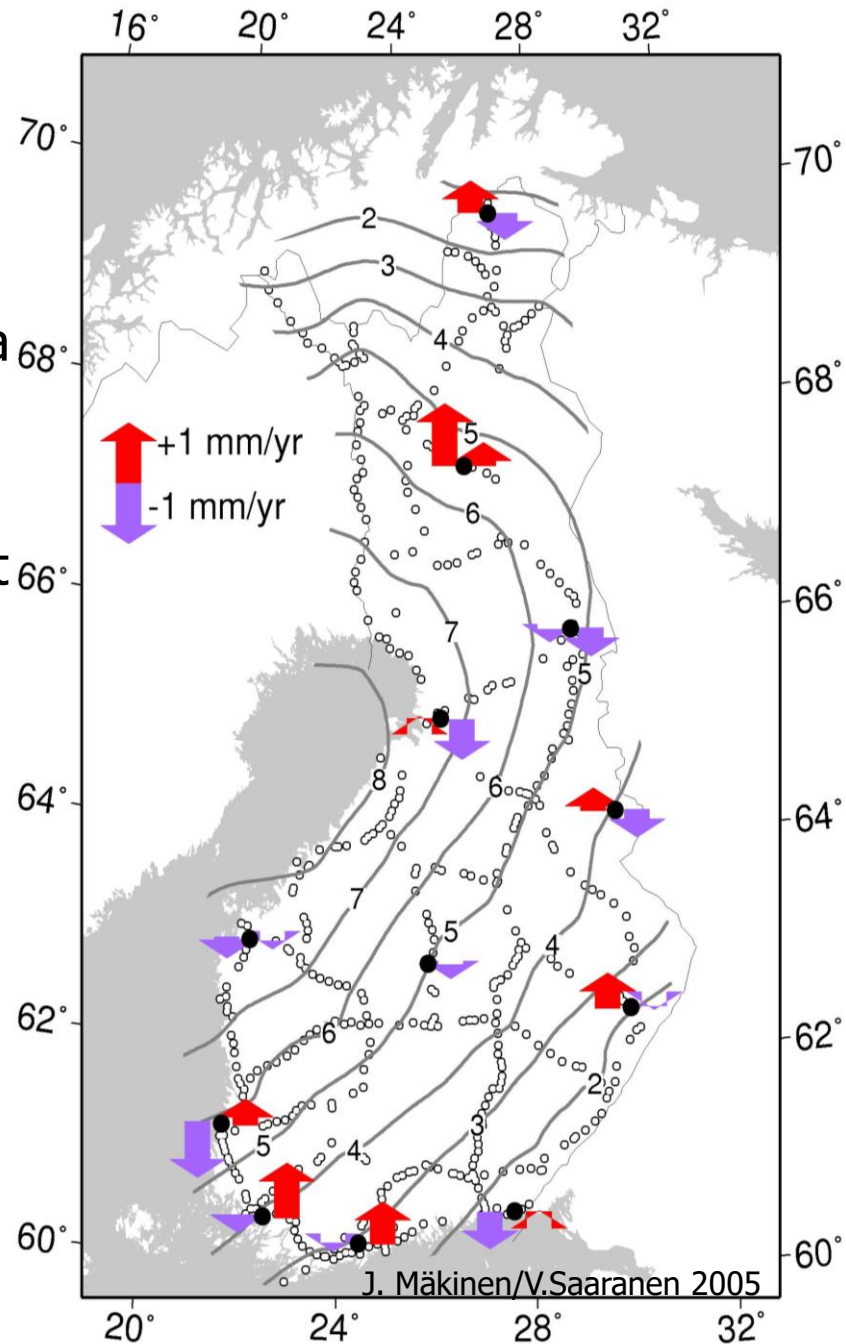
Käyrät: kolmesta tarkkavaaituksesta laskettu maannousu 1892-2004 (mm/v)

Mustat pisteet: pysyvät GPS-asemat

Vasemmanpuoleiset nuolet: BIFROST GPS – vaaitus

Oikeanpuoleiset nuolet: FINNREF GPS – vaaitus

Kaksi eri GPS-ratkaisua poikkeaa toisistaan yhtä paljon kuin ne poikkeavat vaaituksesta; yhteensopivuus luokkaa 0.5 mm/v

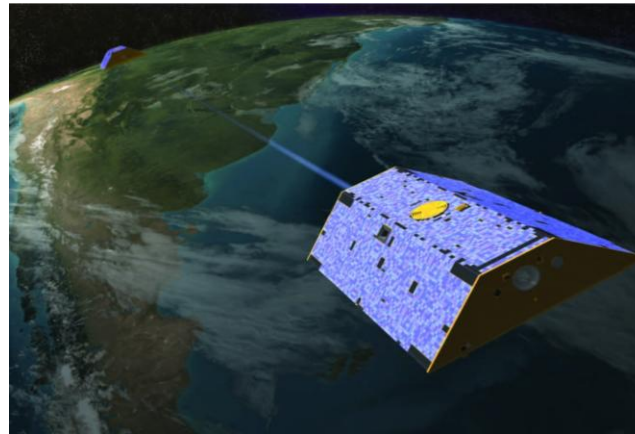
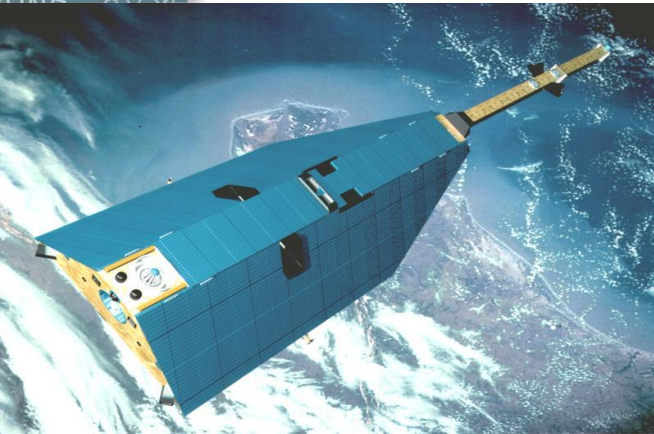
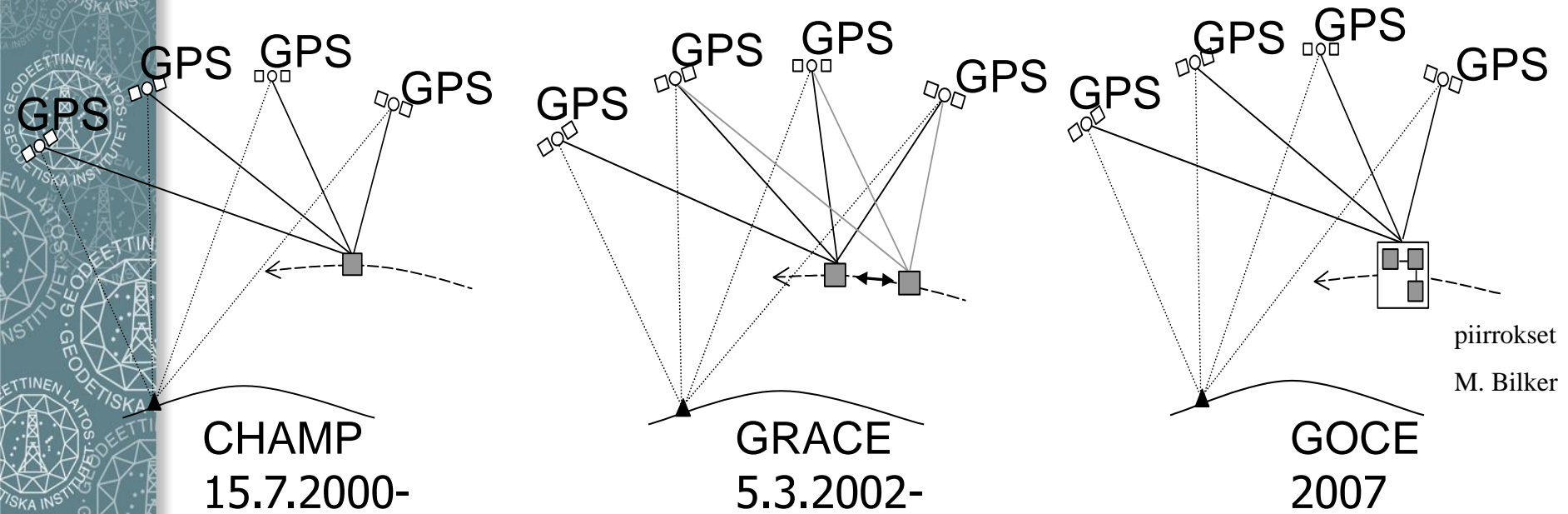
Kansallinen muunnospinta

- GNSS-korkeuksien muuttamiseksi suoraan kansalliseen korkeusjärjestelmään
- Geoidimalli (tai kvasigeoidi) sovitettu korkeusjärjestelmään
  - Esim. FIN2000 avulla GPS-korkeudet saadaan suoraan N60-järjestelmän ortometrisiksi korkeuksiksi
  - $H_{N60} = h - N_{FIN2000}$
  - HUOM: muunnospinta ei ole enää potentiaalilin tasa-arvopinta!
  - FIN2005-muunnospinta N2000:n kanssa käytettäväksi – normaalikorkeuksia

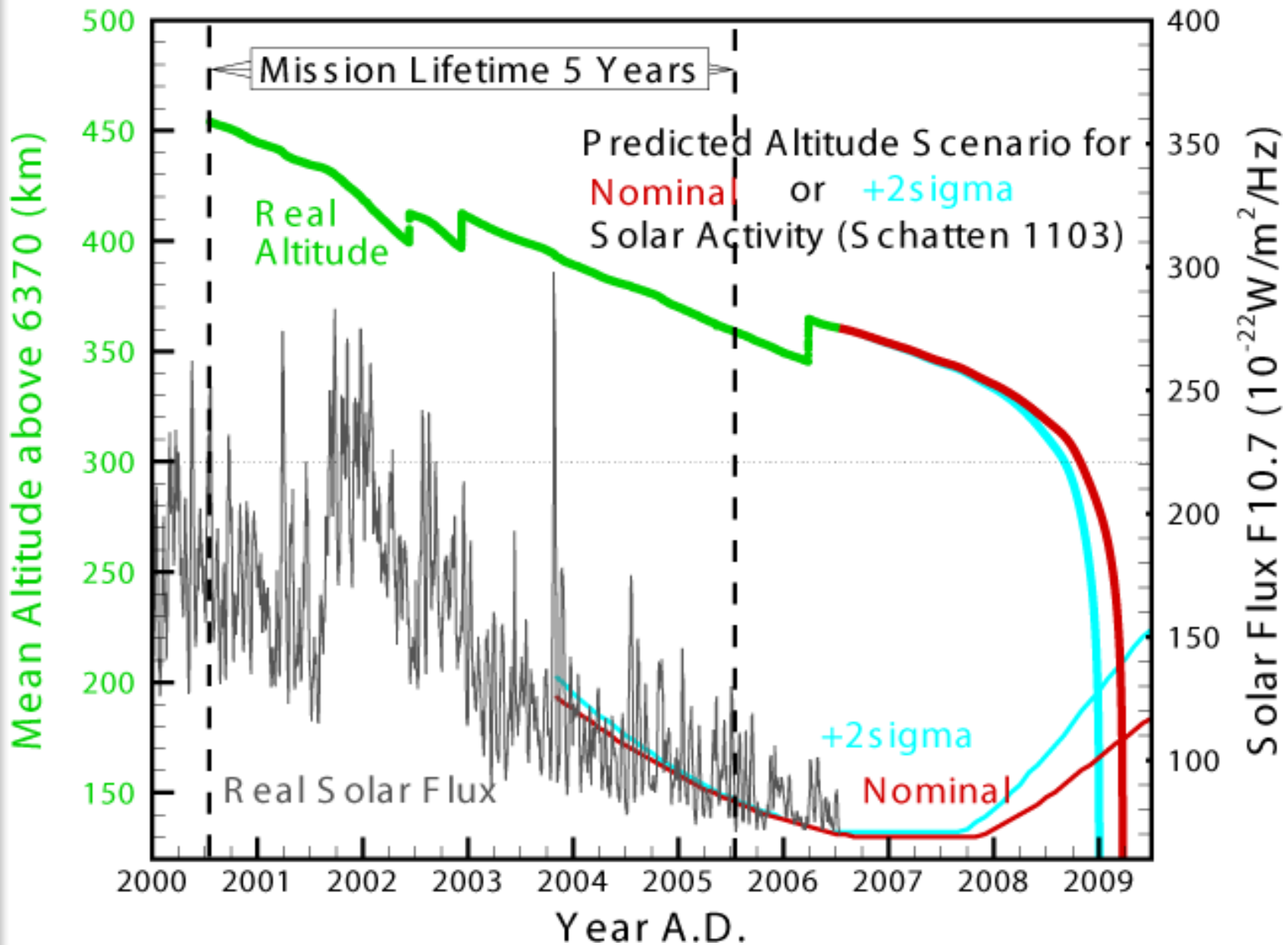
Korkeus ja painovoima

- Tulevaisuuden korkeudenmäärittäminen tarvitsee entistä tarkemman globaalin geoidimallin ja erittäin tarkan paikallisen geoidimallin
- Yhtenäinen globaali korkeusjärjestelmä mahdollinen
- Painovoimamittauksien ja geoidimallin avulla voidaan luoda alueellinen korkeusjärjestelmä ilman fyysistä yhteyttä meren pintaan
- Painovoiman mittaus tärkeä (globaali mittaus painovoimasatelliiteilla (CHAMP, GRACE, GOCE); paikalliset mittaukset absoluutti-, relatiivi- ja suprajohdettavilla gravimetreilla)

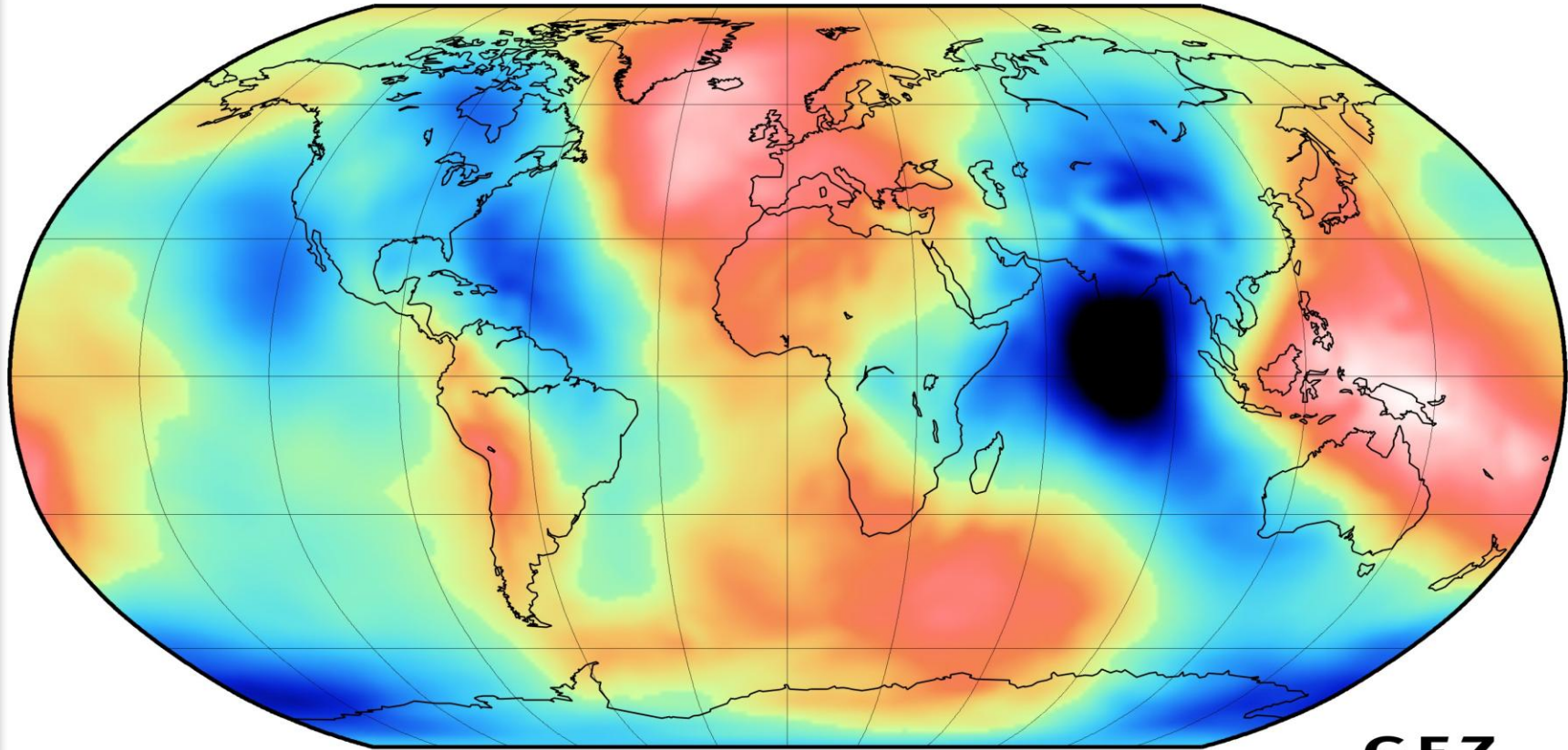
Painovoimasatelliitit

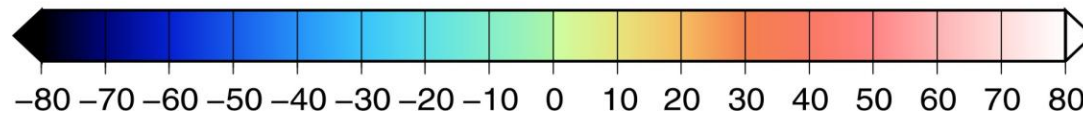
CHAMP Decay Scenario (15-Jul-2006)

3 v. CHAMP-havainnoista laskettu geoidimalli

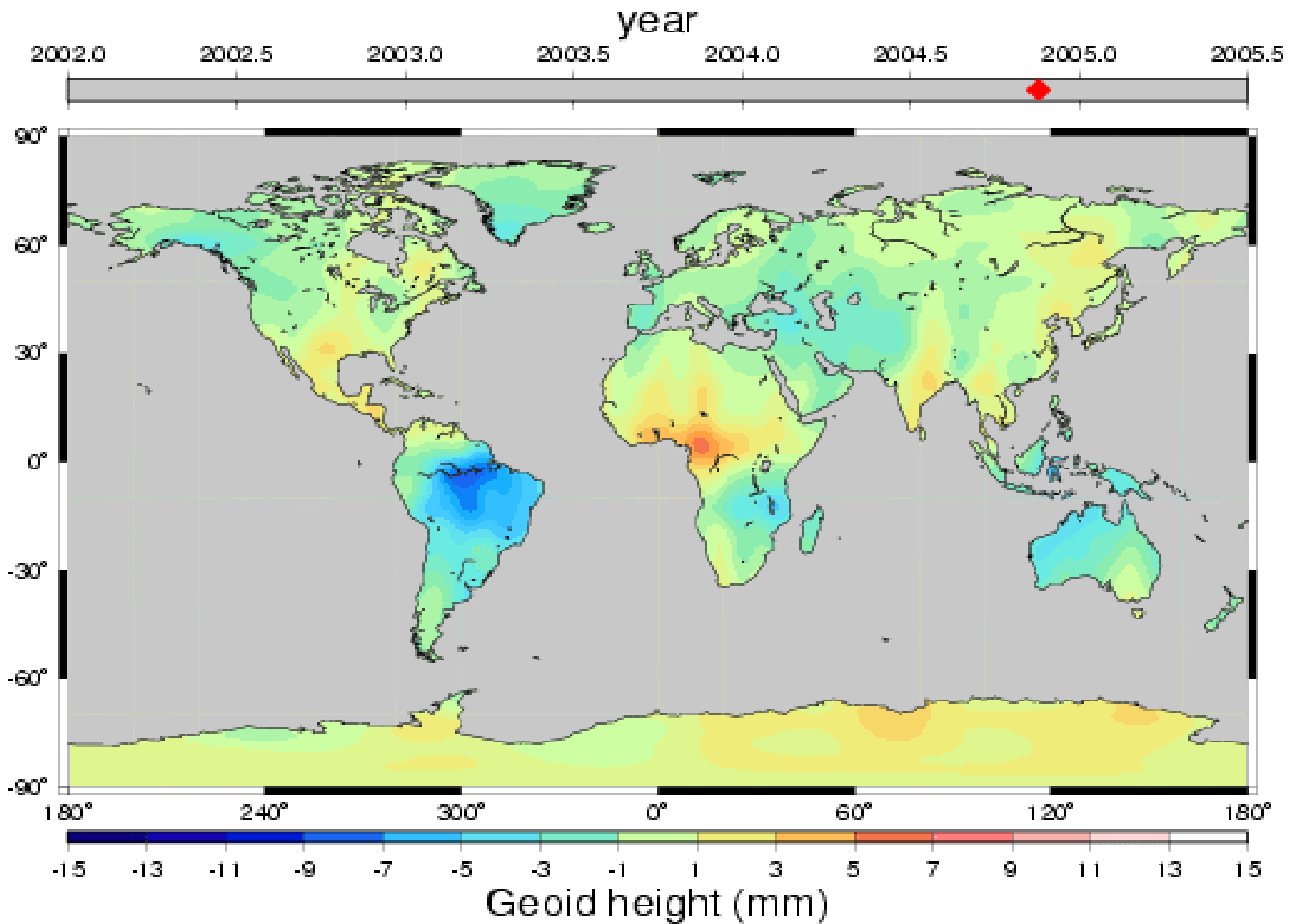
EIGEN-CHAMP03S

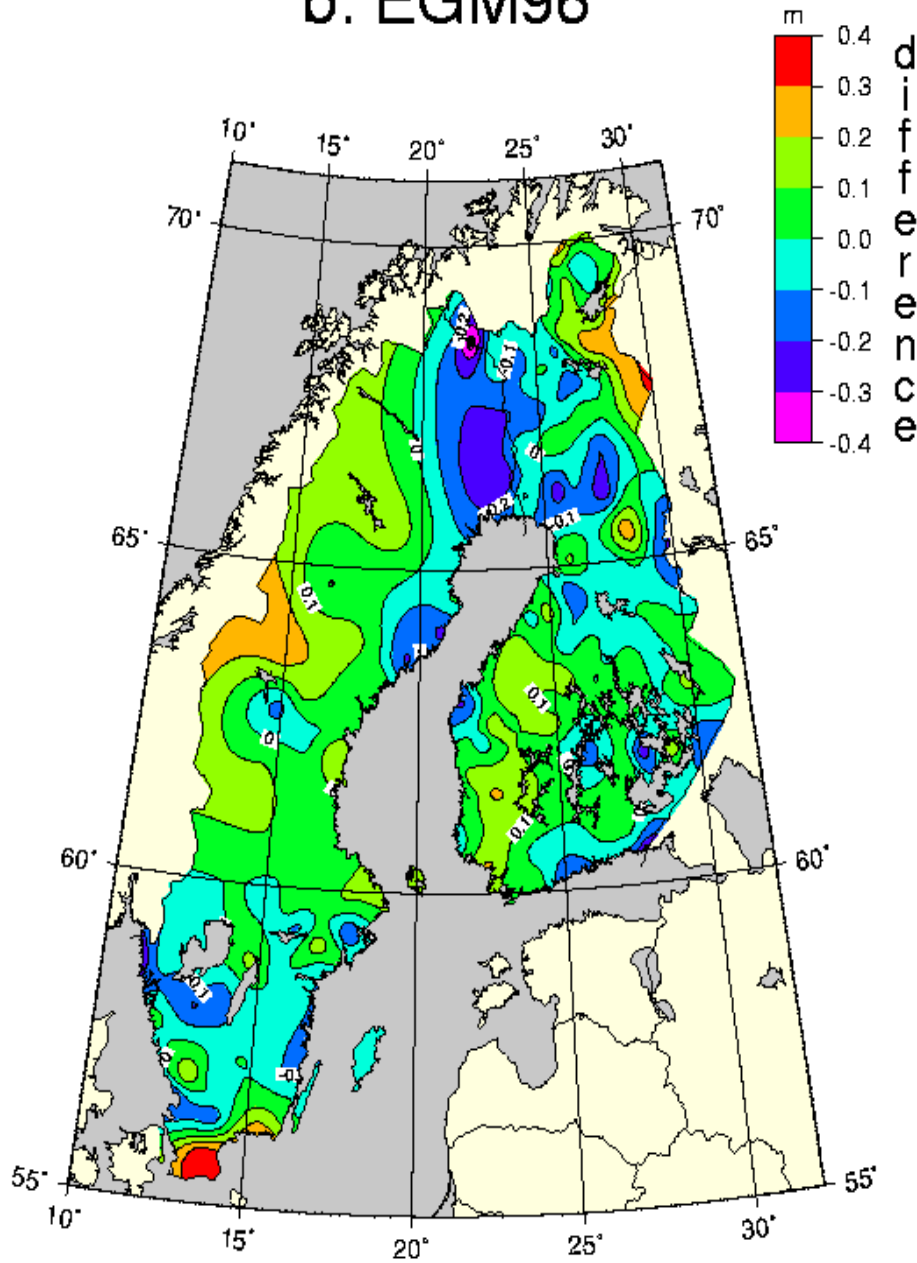
GFZ
POTSDAM

EIGEN-CHAMP03S Geoid ($a=6378136.46$, $1/f=298.25765$) in meter

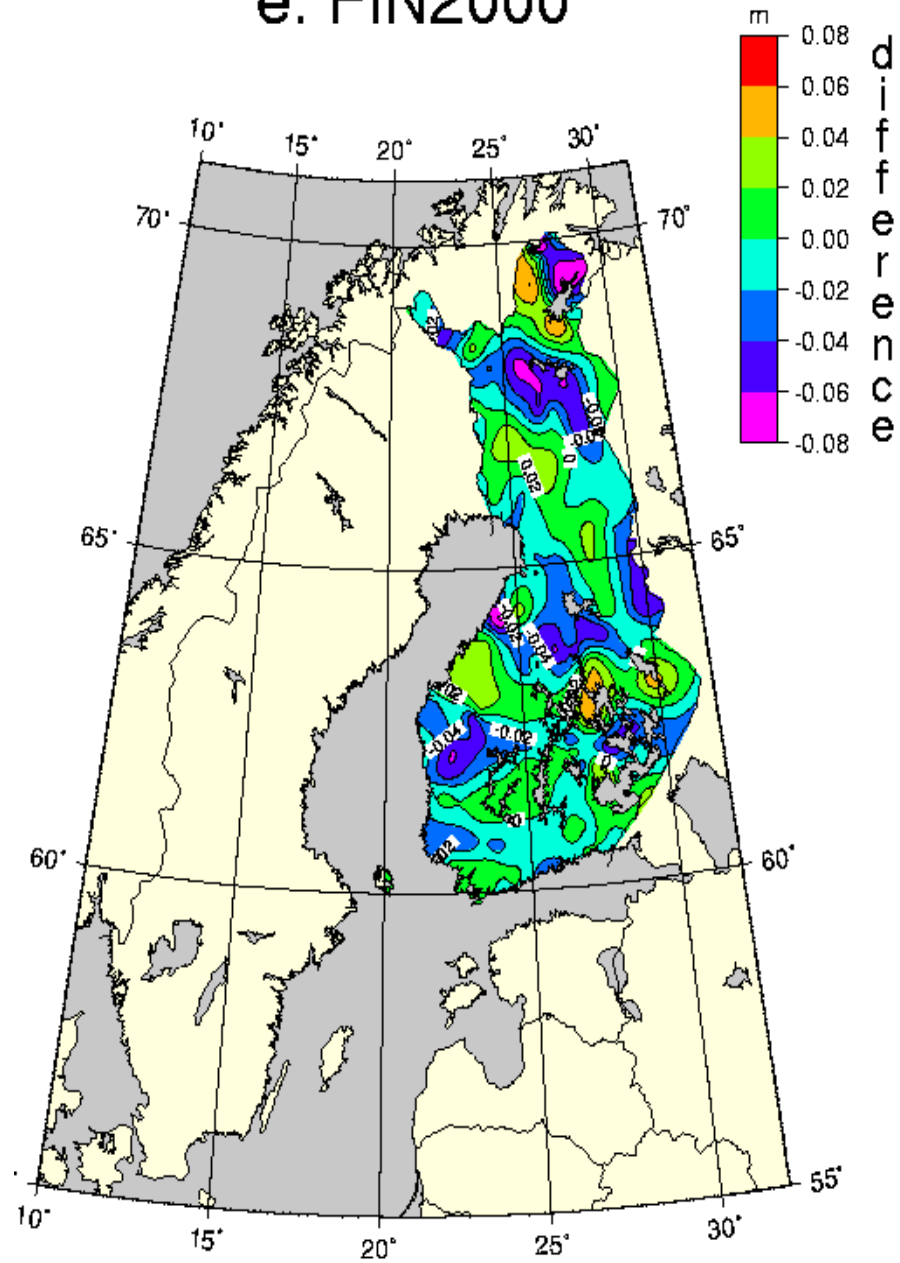
Grace geoidivaihtelu

b. EGM96

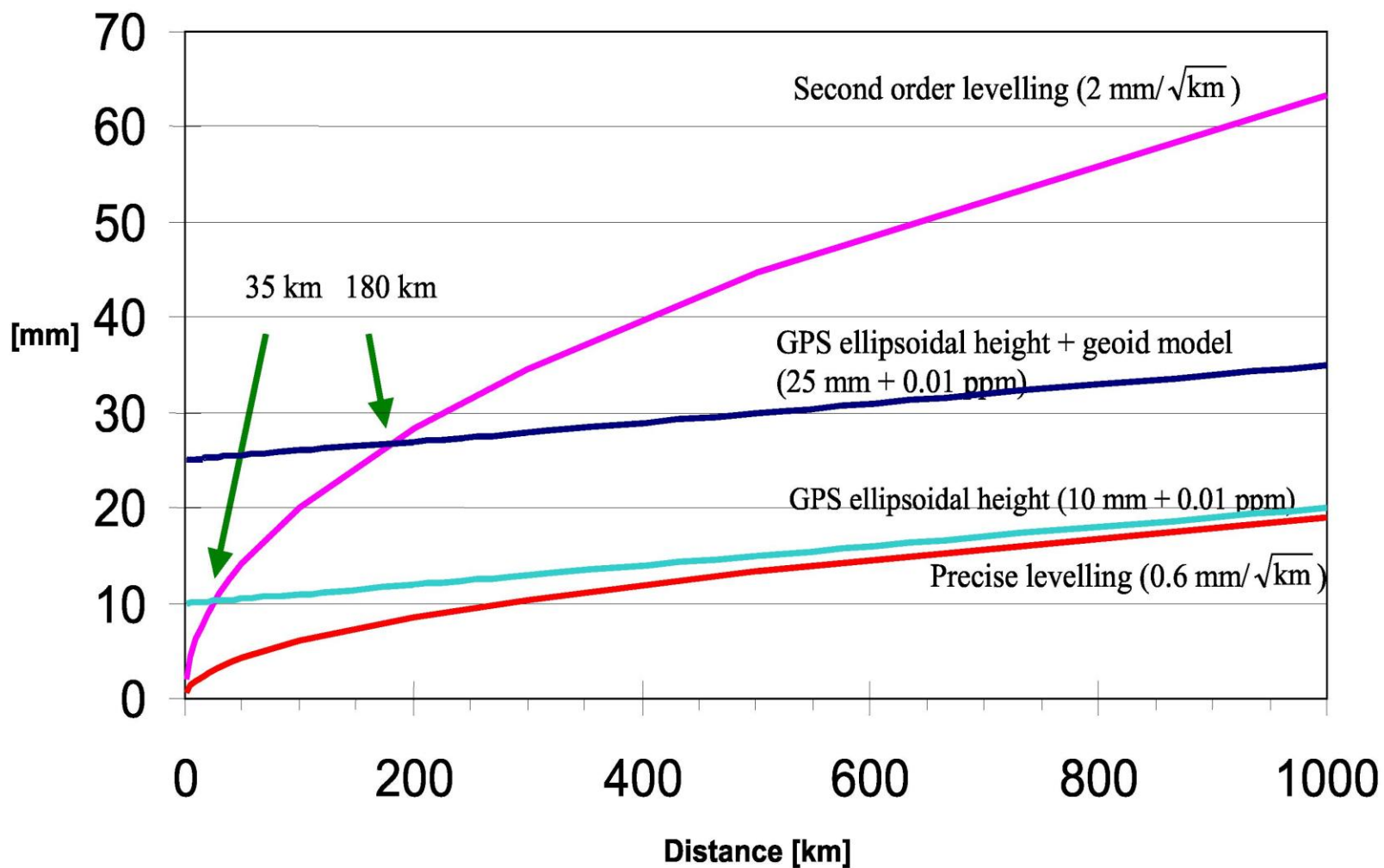
e. FIN2000

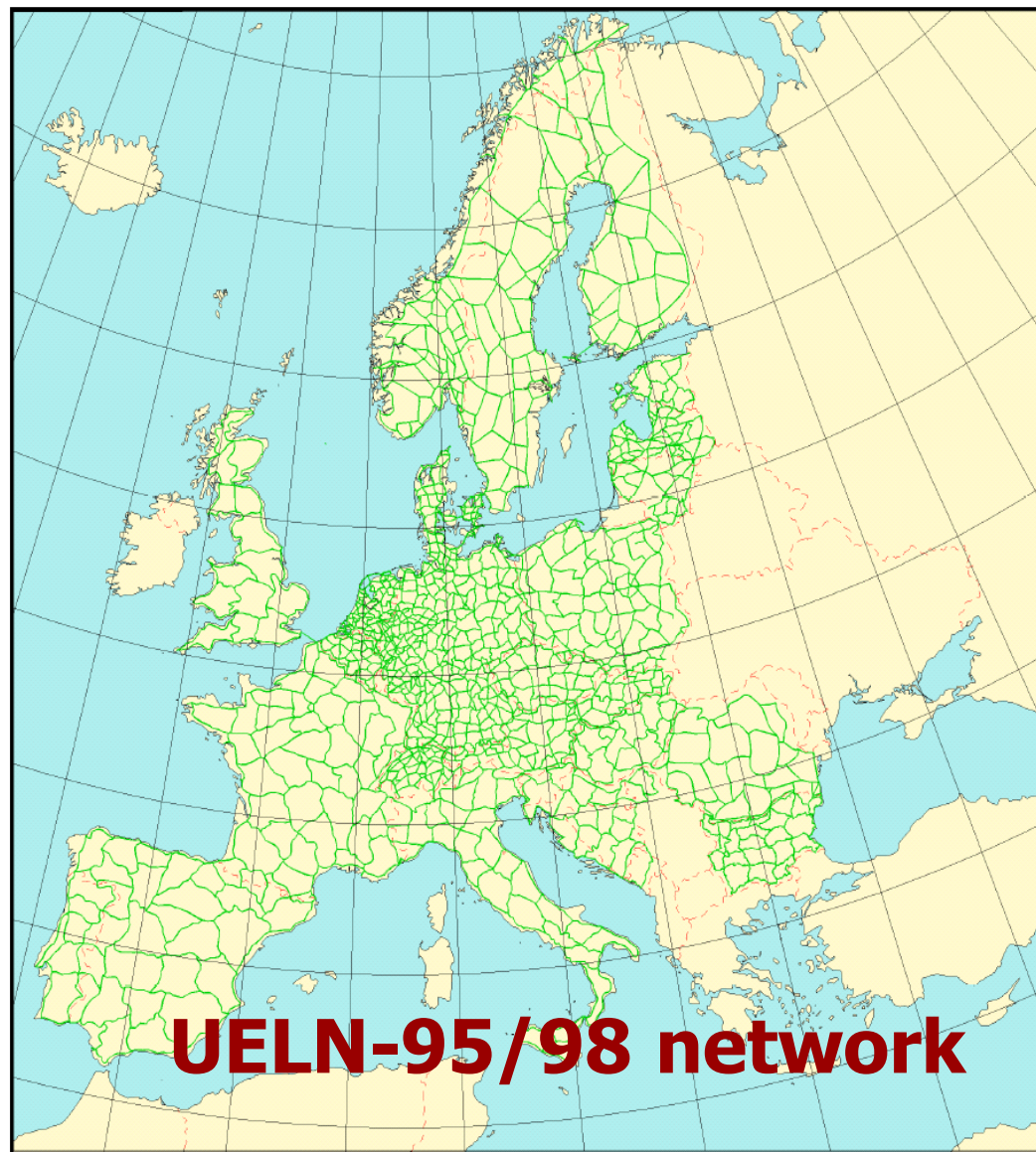
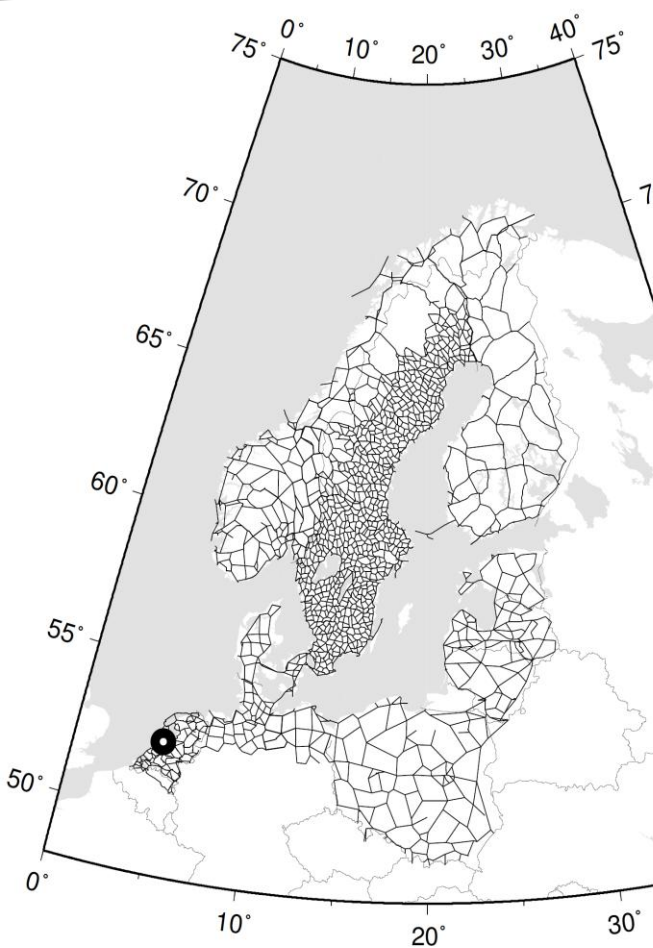
Vaaitus on tarkka

Levelling / GPS levelling errors

M.Poutanen, FGI

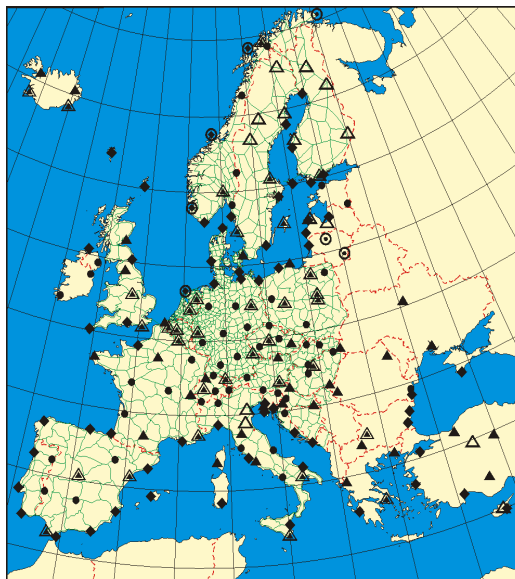

Nykyisestä tulevaan

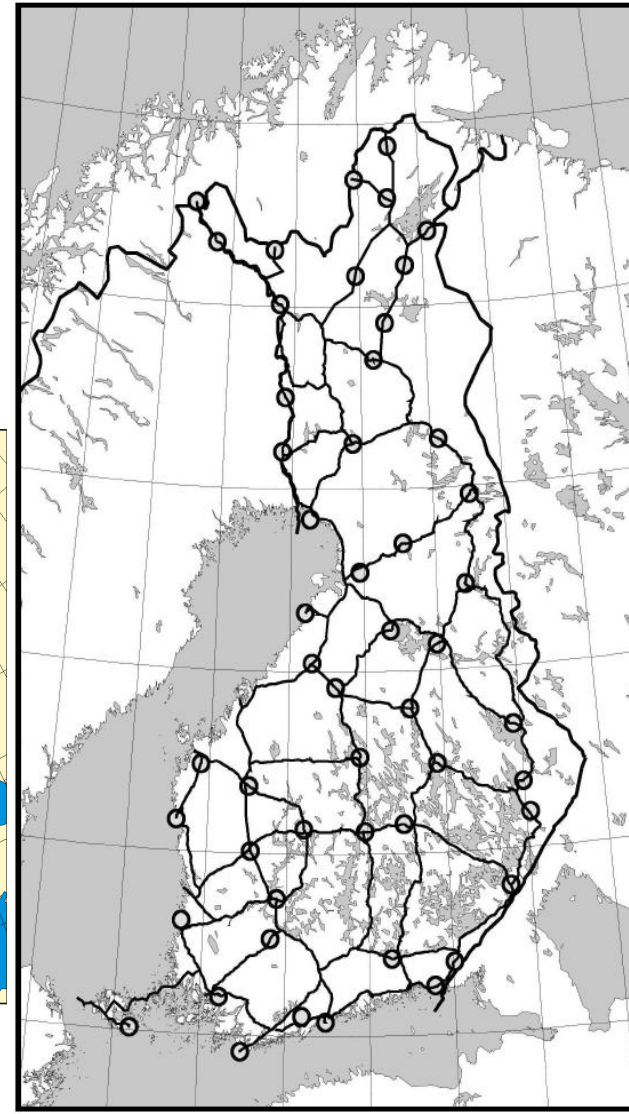

European Unified Vertical Network (EUVN)

- EUVN-DA (Densification Action); mitattu 2005; julkaisu 2006 (M. Ollikainen)
- Osa Euroopan korkeusverkkoa; GNSS ja vaaitus

- ▲ EUREF sites
- ▲ GPS permanent stations - EUREF
- ▲ GPS permanent stations
- UELN & UPLN nodal points
- GPS permanent stations - nodal points
- ◆ Tide gauge sites
- GPS permanent stations - tide gauge
- UELN lines

EVRS - WHS

The European Vertical Reference System (EVRS) is a gravity-related height reference system. It is defined by the following conventions:

- a) The vertical datum is the zero level for which the Earth gravity field potential W_0 is equal to the normal potential of the mean Earth ellipsoid U_0 :

$$W_0 = U_0.$$

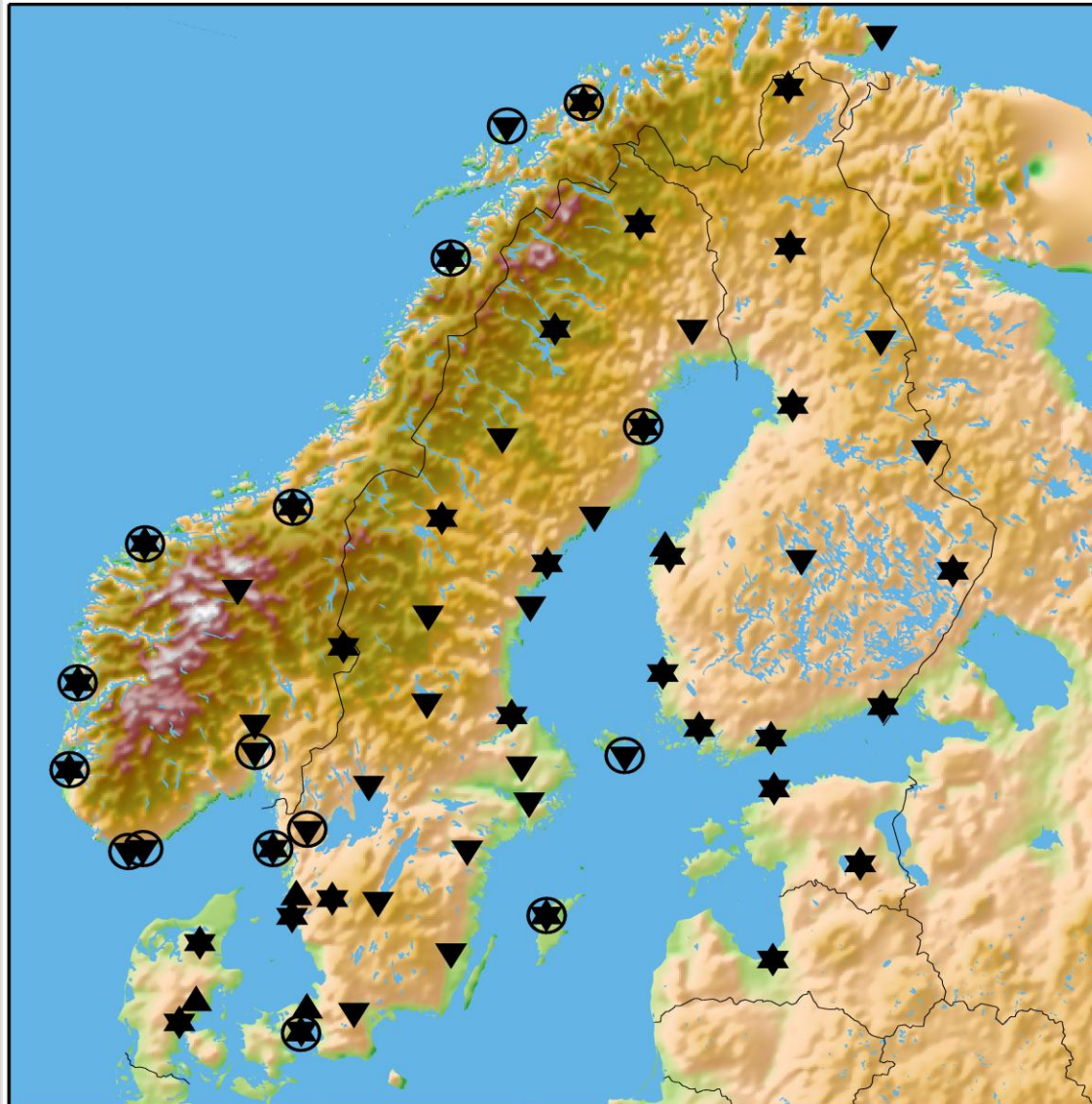
- b) The height components are the differences ΔW_P between the potential W_P of the Earth gravity field through the considered points P and the potential of the EVRS zero level W_0 . The potential difference W_P is also designated as geopotential number C_P :

$$\Delta W_P = W_0 - W_P = C_P.$$

Normal heights are equivalent to geopotential numbers.

- c) The EVRS is a zero tidal system, in agreement with the IAG Resolutions.
-

NGOS – Nordic Geodetic Observing System

Painovoima

GNSS

Mareografit

Havaintojen
yhdistäminen

GGOS – Global
Geodetic
Observing
System

Tulevaisuuden ennustuksia

- Vaaitus ei kuole
- Neljättä valtakunnallista tarkkavaaitusta ei tehdä; uudet tekniikat korkeusjärjestelmän ylläpitoon
- GNSS-pohjainen korkeudenmääritys yleistyy
- Geoidimallien tarkkuus saavuttaa senttimetritason (GOCE + paikallinen)
- Globaali korkeusjärjestelmä käytettävissä 2010-luvulla; aluksi vain tieteellisissä sovelluksissa
- Uusi valtakunnallinen korkeusjärjestelmä v. 2050; perustuu globaaliin järjestelmään

TURUN KAUPUNGIN MITTAUSOSASTON
PIIRTÄJÄN NÄKEMYS TARKKAVAAKI-
TUKSESTA JA VAAKITUSREFRAKTIOSTA.